

**Επιστημονική Ημερίδα Ανακοινώσεων
των Διπλωματικών Εργασιών των αποφοίτων**

του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

“Κράτος και Δημόσια Πολιτική”

Ακαδ.έτος : 2001-2002

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του

Νίκου Α. Λένου

Ιστορικού-Αρχαιολόγου

Στελέχους ΥΠ.ΠΟ-αποσπ.στο Σώμα Επιθεωρ.-Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης

Αποφοίτου Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης

Θέμα Εργασίας:

“ Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά:

Α.Δημόσια Πολιτική και Εθνικές Πρωτοβουλίες Προστασίας

και Διαχείρισης στο πλαίσιο της Διεθνούς Κοινότητας και

της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

(Νομοθετικό-Επιχειρησιακό πεδίο)

Β.Προτάσεις εφαρμογής και ανασχεδιασμού.”

Επιβλέπων:

Καθηγητής κ.Αντώνης Μακρυδημήτρης

Τριμελής Επιτροπή ΔΕΠ:

-κ.Μακρυδημήτρης

-κ.Χριστοφιλόπουλος

-κ.Γασσόπουλος

ΑΘΗΝΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

30 Μαΐου 2003

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να καταδείξει τεκμηριωμένα τους τρόπους και τα μέσα στο επιχειρησιακό πεδίο, μέσω των οποίων η ελληνική πολιτεία μεριμνά για την προστασία και την διαχείριση της κινητής, ακίνητης, αλλά και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της, όπως θα δούμε προς το τέλος της μελέτης, εναρμονιζόμενη με την διεθνή και κοινοτική έννομη τάξη, όσον αφορά τα αντίστοιχα θέματα.

Από την άλλη πλευρά μέσα από την περιγραφική διάσταση του πάντα επίκαιρου θέματος, όσον αφορά στα ελληνικά δεδομένα και τον ελληνικό πολιτιστικό και πολιτισμικό πλούτο, επιδιώκεται η ευθεία και γόνιμη κριτική των πολιτικών και των εκτελεστικών τους δράσεων, ώστε να καταλήξουμε σε μία κατά το δυνατόν «θεατή» και αντικειμενική αξιολόγηση των προβλημάτων που παραμένουν, καθώς και των δράσεων για τις οποίες οφείλεται να αναληφθούν πρωτοβουλίες.

Το τελικό κείμενο που προκύπτει ευελπιστώ ότι θα αποδίδει τελικά μία ολοκληρωμένη θεώρηση και έναν χρήσιμο διάλογο προβληματισμού σχετικά με την πολιτική για την πολιτιστική κληρονομιά, έχοντας ως αντικείμενο εξειδικευμένης ανάλυσης την ελληνική περίπτωση.

i) Ο συμβολικός και ουσιαστικός χαρακτήρας της πολιτικής προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στην περίπτωση αυτή αναφερόμαστε στην πολιτική διαμόρφωσης, συνέχειας και εμπλουτισμού της “κουλτούρας” της κοινωνίας των πολιτών σε εθνικό και διεθνές διαπολιτισμικό επίπεδο, μέσω της ευαισθητοποίησης για την αισθητική και την ιστορικής φόρτισης σημασία των πολιτιστικών αγαθών. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μία πολιτική διατήρησης της πολιτισμικής μνήμης.

Τι όμως θεωρείται πολιτιστική παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά σε μία χώρα και πώς αυτές αντιμετωπίζονται τόσο από την πολιτεία όσο και από το κοινωνικό σύνολο; Ως εντόπιες εκφράσεις πολιτισμικής μνήμης ή και ως αντίστοιχες όψεις μίας οικουμενικής πολιτισμικής διάδρασης;

Πρόκειται για υλικά αγαθά-τοπία, κτίρια, μνημεία και αντικείμενα-καθώς και για άυλα αγαθά όπως η γλώσσα, η λογοτεχνία καθώς και η χορευτική και μουσική παράδοση του κάθε τόπου.

Ο πολιτιστικός αυτός πλούτος μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Η πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού και κάθε έθνους αποτελεί ενιαίο σύνολο που βοηθά τους ανθρώπους να συνδέσουν το παρόν με το παρελθόν τους, πραγματοποιώντας με αυτόν τον τρόπο μια ζωτικής σημασίας λειτουργία.

Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι, λοιπόν, δυναμικός: πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μόνο τα νεκρά αντικείμενα ή ξεχασμένα έθιμα που έχουν από καιρό παραμεριστεί. Ο ρόλος της είναι δυναμικός και ορατός σε όλους εκείνους που

επιθυμούν να εμβαθύνουν πέρα από την επιφάνεια των πραγμάτων. Ένας από τους στόχους της πολιτικής για τον πολιτισμό είναι να φέρει στο προσκήνιο τον δυναμικό αυτόν ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πρέπει να αναγνωριστεί, σε τελική ανάλυση, η ύπαρξη δεσμών μεταξύ της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης) και της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των κοινωνιών καθώς και της καθημερινής ζωής των πολιτών.

ii) Μοντέλα (τυπολογία) πολιτιστικής στρατηγικής.

Σύμφωνα με την εισήγηση του επιβλέποντος την εργασία αυτή Καθηγητή κ.Μακρυνδημήτρη σε συνέδριο στο Ε.Ι.Ε. τον Απρίλιο του 2002 με θέμα «Παγκοσμιοποίηση και Πολιτιστικές Ταυτότητες», την οποία ενστερνίζομαι κατά την παρούσα ανάλυση όρος και συνθήκη της οικουμενικότητας του ανθρώπινου πνεύματος είναι η ανεξαρτησία και η αυτοτέλειά του, η ελεύθερη ανάπτυξη και εξέλιξή του, η δική του ιδιαίτερη και αυτόνομη “επιμέλεια εαυτού”, όπως θα έλεγε ο Foucault υπενθυμίζοντάς μας το σωκρατικό παράδειγμα της “τέχνης του βίου”. Τελικά ίσως αυτό είναι και το βαθύτερο νόημα της οικουμενικότητας του πολιτιστικού φαινομένου. Ενός φαινομένου που εκτυλίσσεται σε τρεις αλληλένδετες διαστάσεις:

1. τη διατήρηση ζωντανής της πολιτιστικής παράδοσης και κληρονομιάς, δηλαδή της συνέχειας τού είναι στο χώρο και τον χρόνο,
2. την ανάδειξη της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας και ιδιομορφίας, δηλαδή της διαφοράς από άλλα συναφή συστήματα, και
3. τη διάθεση και την ετοιμότητα να δέχεται επιδράσεις και επιρροές από εκφάνσεις του πνεύματος και του πολιτισμού που σημειώνονται σε άλλους τόπους και λαούς.

Το είδος της πολιτιστικής στρατηγικής, που εντελώς συνοπτικά σκιαγραφήσαμε προηγουμένως, αντιστοιχεί σε αυτό που θα χαρακτηρίζαμε ως τον ιδεότυπο “της δημιουργικής σύνθεσης και της διαλεκτικής επικοινωνίας”.

Θεωρούμε δε εδώ ότι υπερτερεί συντριπτικά έναντι των αντιπάλων του από ποιοτικής σκοπιάς, τουλάχιστον στο θεωρητικό επίπεδο, καθώς ανταποκρίνεται πολύ θετικότερα στις προϋποθέσεις της οικουμενικότητας του ανθρώπινου πνεύματος.

Πρόκειται για το μοντέλο, το οποίο θεωρούμε ότι επικρατεί στην πολιτική της χώρας μας για την πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση, αλλά και, εν γένει, για το σύνολο της πολιτικής της στον τομέα του Πολιτισμού.

Θεωρείται επίσης αυτονόητο, ότι η πολιτική αυτή, ως προς την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου πρέπει να συνεχισθεί, σε συνεργασία πάντα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και τη Διεθνή Κοινότητα, όχι μόνο σε νομικό, αλλά και σε ουσιαστικό-επιχειρησιακό επίπεδο.

Τα ανωτέρω προκύπτουν από τη συγκριτική επισκόπηση με ορισμένες από τις εναλλακτικές πολιτιστικές στρατηγικές, που μπορεί να διακρίνει κανείς από αναλυτικής απόψεως.

Οι στρατηγικές αυτές, που οριοθετούν αντίστοιχες πολιτιστικές πολιτικές και κατευθύνσεις, είναι οι ακόλουθες:

1. η στρατηγική της περιχαράκωσης και του απομονωτισμού,

2. η στρατηγική της πολιτιστικής υποταγής και της εξάρτησης, και
3. η στρατηγική του πολιτιστικού συγκρητισμού και της ανομίας.

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένα φλέγον ζήτημα στην εποχή μας, που δεν αγγίζει μόνο τα αυτιά των ειδικών, αλλά και του απλού κοινού που ευαισθητοποιείται σε τέτοια θέματα. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε συνέδριο του ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), που διοργανώθηκε στην Αθήνα στις 10 Οκτωβρίου του 2000, ειπώθηκε ότι τα ετήσια κέρδη που αποφέρει το εμπόριο κλεμμένων έργων τέχνης και αρχαιοτήτων υπολογίζονται στα 11 δισεκατομμύρια δολάρια. 60.000 έργα τέχνης γίνονται αντικείμενα κλοπής στην Ευρώπη κάθε χρόνο. Αποτελεί γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι η παράνομη διακίνηση πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ο τρίτος πιο διαδεδομένος τύπος παράνομου εμπορίου παγκοσμίως μετά το εμπόριο των ναρκωτικών και των όπλων.

Πριν από αρκετά χρόνια η ιστορία του πολιτισμού συνδεόταν εξολοκλήρου με την ιστορία της υψηλής τέχνης. Τα μνημεία δηλαδή ταυτίζονταν με αξίες αισθητικές, που είναι όμως δυναμικά μεταβαλλόμενες, τόσο στο χώρο, όσο και στο χρόνο. Σήμερα η ιστορία του πολιτισμού καλύπτει ευρύτατους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και ως μνημεία θεωρούνται επίσης οι υλικές μαρτυρίες με ιστορικό, εθνολογικό ή επιστημονικό ενδιαφέρον. Τα μνημεία δεν εκτιμώνται μεμονωμένα, αλλά σε συνάφεια με ποικίλους παράγοντες, όπως το φυσικό περιβάλλον, τον ιστορικό χώρο, το συγκεκριμένο σύνολο στο οποίο εντάσσονται –στενό, όπως κτίρια, και ευρύτερο, όπως κτιριακά συγκροτήματα και πόλεις-. Η απόστασή από το περιβάλλον τους μειώνει αυτομάτως τη σημασία τους.

Η δομή που ακολουθήθηκε για τη συγγραφή της εργασίας είναι η εξής: Κατά πρώτον, αναλύεται η ελληνική πραγματικότητα, το θεσμικό πλαίσιο και η πρακτική στο θέμα της προστασίας και στη συνέχεια, πάντα με άξονα την ελληνική περίπτωση, γίνεται εκτενής αναφορά στο διεθνές και κοινοτικό περιβάλλον καθώς επίσης και στο νομικό πλαίσιο που τα διέπει ως προς το θέμα μελέτης μας. Τέλος, εξετάζεται το μερίδιο που καταλαμβάνει η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στα αναπτυξιακά σχέδια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών στην ελληνική έννομη τάξη

Μέχρι το έτος 1971 αρμόδιος κρατικός φορέας για τα πολιτιστικά θέματα ήταν το Υπουργείο Παιδείας και για ένα μικρό χρονικό διάστημα στη δεκαετία του 1960 το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης. Επιπλέον για τη φροντίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς συστάθηκε το 1833 η κρατική Αρχαιολογική Υπηρεσία. Σταδιακά όμως το Ελληνικό Κράτος άρχισε να συνειδητοποιεί την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας κρατικής υπηρεσίας που θα ασχολούνταν αποκλειστικά με τον τομέα του πολιτισμού, καθώς άρχισε να αντιμετωπίζει ένα ολοένα και ευρύτερο φάσμα πολιτιστικών αναγκών. Έτσι λοιπόν με το Νομοθετικό Διάταγμα **957/1971** ιδρύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα Υπουργείο με αποκλειστική αρμοδιότητα τον πολιτισμό το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών.

Σήμερα, η νομική κατοχύρωση για τις διάφορες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών της ελληνικής επικράτειας αποτυπώνεται στα εξής:

¶ Στο **άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975/86** ορίζει ότι: “η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει την υποχρέωση να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα...(παράγραφος 1). Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το κράτος...”(παράγραφος 6).

Αξιοσημείωτο είναι ότι και στο Ελληνικό Σύνταγμα, όπως και στη Σύμβαση της Unesco για την παγκόσμια κληρονομιά που θα εξετάσουμε παρακάτω, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς τοποθετούνται πλάι-πλάι και με αυτόν τον τρόπο καταδεικνύεται η στενή συνάφειά τους. Το Σύνταγμα με τον όρο “πολιτιστικό περιβάλλον” δεν εννοεί βέβαια μόνο τις αρχαιότητες, τα νεώτερα μνημεία, τις παραδοσιακές περιοχές και τους ιστορικούς τόπους, αλλά χρησιμοποιεί τον όρο κάπως αόριστα, ώστε να μπορεί να συμπεριλάβει και όσα άλλα στοιχεία θα θεωρήσει ο κοινός νομοθέτης ότι πρέπει να τύχουν της κρατικής προστασίας.

Ë **Νόμος 3028/02: “Περί της προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς”** που αφορά υλικά πολιτιστικά έργα μέχρι και τα νεώτερα χρόνια(βλ.σχετική ανάλυση σε επιμέρους κεφάλαιο).

⌘ **Νόμος 1469/1950: “Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μετά το 1830”.**

⌘ **Νόμος 1946/1991 “Περί Γενικών Αρχείων του Κράτους”.**

⌘ **Νόμος 1103/1980**, με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση της Unesco της 14/11/1970.

⌘ **Νόμος 1126/1981**, με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς του 1972.

⌘ **Νόμος 1127/1981**, με τον οποίο η χώρα μας κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς του 1969.

⌘ **Νόμος 2039/1992**, με τον οποίο η χώρα μας κύρωσε τη Σύμβαση για την προστασία της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του 1985.

Η ελληνική νομοθεσία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει έντονα προστατευτικό χαρακτήρα. Γενικά στην ελληνική νομοθεσία περί πολιτιστικής κληρονομιάς απαιτείται συστηματοποίηση και κωδικοποίηση, ώστε να εξαλειφθεί η υπάρχουσα έλλειψη ενότητας που ορισμένες φορές προκαλεί νομολογιακές αντιφάσεις και παράγει αίσθημα ανασφάλειας δικαίου.

Ο κωδικοποιημένος Νόμος 5351/1932 “Περί Αρχαιοτήτων” **(προηγούμενος αρχαιολογικός νόμος).**

Ο Νόμος 5351/1932 αποτελούσε έως τις 28.6.02, στην ουσία και για 70 ολόκληρα χρόνια, το σημαντικότερο νομοθετικό κείμενο για την προστασία του μεγαλύτερου εύρους της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Με το άρθρο 1 του νόμου διατηρείτο η γενική αρχή της ιδιοκτησίας –που εισάχθηκε με το νόμο ΒΧΜΣΤ’- όλων των αρχαίων από το Κράτος, όπου και αν βρίσκονται, και καθίστατο αρμόδιο το Υπουργείο Παιδείας (τόρα Πολιτισμού όπου από της σύστασής του υπήχθη η Αρχαιολογική Υπηρεσία) για οποιαδήποτε ενέργεια προς αναζήτηση και διάσωσή τους σε δημόσια μουσεία. Η *κυριότητα* του Δημοσίου επί των αρχαίων ήταν αποκλειστική και διηνεκής, ο νόμος ωστόσο αναγνώριζε δικαίωμα κατοχής αρχαίων σε ιδιώτες, η οποία όμως δε νοείτο στον αρχαιολογικό νόμο όπως στον αστικό κώδικα, δηλαδή αποκτήσεως φυσικής εξουσίας επί του πράγματος (ΑΚ 974). Η κατοχή στον αρχαιολογικό νόμο συνεπαγόταν υποχρέωση φύλαξης του αρχαίου που

παρακολουθείται από το κράτος και δικαίωμα -πάντα με τους περιορισμούς που θέτει ο νόμος- μεταβιβάσεως της κατοχής εν ζωή ή λόγω θανάτου.

Έχοντας υπ' όψιν του τις εγγενείς αδυναμίες του Δημοσίου ο νομοθέτης του 1932 δημιούργησε μία νέα κατηγορία αγοραστών αρχαίων, θεσμοθετώντας την άδεια ιδιώτη συλλέκτη αρχαίων. Το σκεπτικό ήταν ότι οι αυστηρές διατάξεις του νόμου ΒΧΜΣΤ', που απαγόρευαν τη συλλογή ή κατοχή αξιόλογων αρχαίων από ιδιώτες, στερήσαν το κράτος από πολύτιμους αρωγούς, όπως οι φιλόρχαιοι συλλογείς, αφ' ετέρου δε συντέλεσαν στην απόκρυψη και φυγάδευση αρχαίων στο εξωτερικό. Κρίθηκε λοιπόν από την κυβέρνηση του 1932 ότι ο καταρτισμός ιδιωτικών αρχαιολογικών συλλογών θα συνέβαλε στην καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, κάτι που δυστυχώς δεν επαληθεύτηκε.

Αμφιλεγόμενο ήταν το άρθρο 53 του νόμου, το οποίο επέτρεπε στο Δημόσιο την πώληση ή την ανταλλαγή αρχαίων που κρίνονται 'άχρηστα' για τα μουσεία και τις μικρότερες αρχαιολογικές συλλογές του κράτους.

Η προστασία των παραδοσιακών κτιρίων και των διατηρητέων οικισμών

Όπως αναφέρεται και σε εισαγωγικό κεφάλαιο της παρούσας εργασία, η έννοια "προστασία πολιτιστικών αγαθών" δε σημαίνει μόνο την προστασία τους από παράνομες ενέργειες (κλοπή, λαθρανασκαφή κλπ.), αλλά και από τη φθορά που μπορεί να προκαλέσει ο χρόνος ή και η επέμβαση του ανθρώπου σε αυτά. Ανθρώπινη επέμβαση, εκτός των άλλων, σημαίνει και την εισαγωγή νέας χρήσης σε ακίνητα πολιτιστικά αγαθά-μνημεία. Συνεπώς, τα μνημεία, απτά σημάδια αναφοράς της συλλογικής μνήμης, είναι ανοιχτά σε πολλαπλές ερμηνείες και τρόπους διαχείρισης.

Ο Νόμος 3028/2002 " Περὶ Προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς " (νέος αρχαιολογικός νόμος).

Τα τελευταία χρόνια από τα χείλη κάθε υπουργού πολιτισμού εξαγγέλλεται η εισαγωγή ενός νέου αρχαιολογικού νόμου στο ελληνικό έννομο σύστημα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Για πολλά έτη προετοιμαζόταν ο νέος αρχαιολογικός νόμος, που η εισαγωγή του στο ελληνικό έννομο σύστημα σκοπό είχε να καλύψει τις υπάρχουσες αδυναμίες, αναχρονισμούς και τα κενά των νόμων που ισχύουν μέχρι σήμερα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και να τους συστηματοποιήσει σε ένα ενιαίο

κείμενο, ικανό να διασφαλίσει ρεαλιστικά την αστείρευτη ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Τελικά ο νέος νόμος δημοσιεύθηκε στις 28.6.2002 ως Ν.3028/02.

Βασική καινοτομία του νέου αρχαιολογικού νόμου είναι ότι υιοθετεί νέο χρονολογικό όριο για τη διάκριση των προστατευόμενων πολιτιστικών αγαθών. Πιο αναλυτικά, διαιρεί τα πολιτιστικά αγαθά σε τρεις κατηγορίες:

- ✎ Τα αρχαία, που χρονολογούνται μέχρι του 1830
- ✎ Νεώτερα, όσα χρονολογούνται από το έτος 1830 και είναι προγενέστερα των εκάστοτε εκατό ετών.
- ✎ Σύγχρονα, όσα είναι μεταγενέστερα των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών.

Σημαντικό σημείο είναι επίσης ότι προστατεύει και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά, όπου εντάσσει τις εκφάνσεις του παραδοσιακού και λαϊκού μας πολιτισμού, όπως μύθους, έθιμα, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, προφορικές παραδόσεις και παραδοσιακές τεχνικές. Εισάγει επίσης ένα ευρύτερο πλαίσιο προστασίας των αρχαιολογικών χώρων και των εναλίων αρχαιοτήτων απαγορεύοντας στις ζώνες προστασίας την υποβρύχια δραστηριότητα με αναπνευστικές συσκευές.

Όσον αφορά στο επίμαχο θέμα της ιδιοκτησίας και κατοχής των πολιτιστικών αγαθών, ορίζει ότι όλα τα κινητά αρχαία μνημεία που χρονολογούνται μέχρι και το 1830 ανήκουν στο Κράτος κατά κυριότητα και νομή και είναι ανεπίδεκτα χρησικτησίας (άρθρο 7). Προβλέπει ακόμα ιδιαίτερα αυστηρές διατάξεις για την άσκηση του επαγγέλματος του αρχαιοπώλη και της ιδιότητας του συλλέκτη. Προβλέπει ότι οι δύο αυτές ιδιότητες δεν επιτρέπεται να συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο. Οι συλλέκτες απαγορεύεται να αποκτούν πολιτιστικά αγαθά, εφόσον υπάρχουν υποψίες ότι προέρχονται από παράνομες ενέργειες. Από την άλλη πλευρά όμως, ο νόμος προωθεί φορολογικές ελαφρύνσεις, δίνοντας τη δυνατότητα σε κατόχους πολιτιστικών αγαθών να πληρώνουν σε είδος τις οφειλές τους προς το δημόσιο.

Ένα θετικό μέτρο προς την κατεύθυνση της προστασίας είναι οι αυστηρές ποινές που εισάγει το εν λόγω νομοσχέδιο για τους παραβάτες που φτάνουν μέχρι και σε κάθειρξη είκοσι ετών. Μάλιστα, ο ισχύων πλέον νόμος δεν κάνει διάκριση μεταξύ 'αχρήστων' και 'χρησίμων' αρχαίων, πράγμα που συνιστά σημαντική καινοτομία σε σχέση με τον ΚΝ του 1932.

Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών στην Διεθνή Κοινότητα

Διεθνείς Συμβάσεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών

Το 1954 και ενώ η απειλή ενός νέου καταστρεπτικού πολέμου ήταν ορατή, ψηφίστηκε από την UNESCO η **Διεθνής Σύμβαση της Χάγης που αφορά την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης**. Η χώρα μας έχει επικυρώσει τη Σύμβαση αυτή με το **νόμο 1114/81** (ΦΕΚ Α' 6). Με το κείμενο αυτό η έννοια του πολιτιστικού αγαθού διευρύνθηκε σημαντικά, καθώς, παράλληλα με το καλλιτεχνικό, προστέθηκε και το ιστορικό, αρχαιολογικό και επιστημονικό ενδιαφέρον, ενώ το αγαθό συνδέθηκε με το έδαφος της χώρας στην οποία βρίσκεται.

Ταυτόχρονα το τέλος της αποικιοκρατίας φέρνει στο προσκήνιο νέες χώρες που η πολιτιστική τους κληρονομιά είναι ουσιαστικό στοιχείο για την εθνική ταυτότητα που αναζητούν. Στις 14-11-1970 ψηφίστηκε στο **Παρίσι η Σύμβαση της Unesco που αφορά στα μέσα προστασίας και καταπολέμησης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και διακίνησης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών**. Η Σύμβαση αυτή κινήθηκε από την Unesco με στόχο την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε καιρό ειρήνης. Είχε προηγηθεί το 1956 σύσταση της Γενικής Συνέλευσης της Unesco για την παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων και η σύστασή της του 1964 για “τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών”.

Η Unesco, επίσης, έχει αναλάβει ως κύρια αποστολή της, όσον αφορά στο πολιτιστικό πεδίο, να ενθαρρύνει την αναγνώριση, προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς που θεωρείται ως εξέχουσας παγκόσμιας σημασίας για την ανθρωπότητα. Αυτή η αποστολή απέκτησε μορφή με τη λεγόμενη **Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς** που υιοθέτησε η Unesco το **1972**.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στη Σύμβαση αυτή η Unesco συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά με το φυσικό περιβάλλον αξιολογώντας και θέτοντας στο ίδιο ιεραρχικό επίπεδο τα μνημεία της φύσης με τα μνημεία του ανθρώπινου πολιτισμού. Η Σύμβαση λοιπόν αυτή συγχωνεύει και συνενώνει δύο διαφορετικές

πολιτικές: από τη μία πλευρά την αποσόβηση κινδύνων που απειλούν πολιτιστικά μνημεία ή αλλιώς ακίνητα πολιτιστικά αγαθά και από την άλλη την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Με το πνεύμα αυτό συμβαδίζει, όπως είδαμε, και το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, τοποθετώντας πλάι-πλάι στο ίδιο άρθρο την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Κατά τούτο, η συνταγματική αυτή ρύθμιση είναι πρωτοποριακή και συμφωνεί με τη διεθνή αντίληψη. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση του 1972 το 1981 με το νόμο 1126.

Στα πλαίσια της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο και άλλες συμβάσεις, οι σπουδαιότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες:

⌘ **Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς** που υπεγράφη στο **Λονδίνο το 1969** στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης. Κατά τη Σύμβαση, τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται, “στο μέτρο του δυνατού”, να λαμβάνουν μέτρα προστασίας των αρχαιολογικών τόπων και συνόλων και των εφεδρικών ζωνών που κρύβουν αρχαιολογικά αγαθά (άρθρο 2), να ρυθμίζουν τις ανασκαφές, να ελέγχουν και να διατηρούν τα ευρήματά τους και να απαγορεύουν τις λαθρανασκαφές (άρθρο 3), να εξασφαλίζουν την πληροφόρηση σχετικά με τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις, καθώς και την απογραφή των αρχαίων (άρθρο 4). Οι υποχρεώσεις που απορρέουν στα συμβαλλόμενα κράτη από τη Σύμβαση αυτή έχουν ελαστικό χαρακτήρα. Η χώρα μας έχει κυρώσει τη Σύμβαση (Ν. 1127/81).

⌘ **Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις παραβάσεις που αφορούν πολιτιστικά αγαθά**, που υπεγράφη στους **Δελφούς το 1985**. Η Σύμβαση αυτή ασχολείται με τις ποινικές πτυχές της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Ενδιαφέρον είναι ότι η Σύμβαση αυτή είναι πιο δυναμική από τη Σύμβαση του 1970 στην περίπτωση της απόδοσης κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών, καθώς δεν κάνει διάκριση ανάλογα με τον τόπο της κλοπής (σε μουσεία ή όχι), ενώ η σχετική αίτηση μπορεί να προέρχεται τόσο από το κράτος προέλευσης όσο και από ιδιώτες. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση έχει υπογραφεί μόλις από πέντε κράτη (Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία, Κύπρο, Λιχτενστάιν και Τουρκία). Παρόλα αυτά, η επικύρωσή της από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συζητείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και προτείνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

¶ Η Σύμβαση της Unesco του 1970 συμπληρώθηκε από τη **Σύμβαση UNIDROIT** (Διεθνές Ινστιτούτο για την ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου) του **1995 για τα κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά**. Η Σύμβαση αυτή επιδιώκει να διευκρινήσει τις ασάφειες και τις γενικότητες της Συμβάσεως της Unesco. Υιοθετώντας τη λογική της Οδηγίας 93/7 ΕΟΚ, την οποία θα αναλύσουμε στη συνέχεια της εργασίας μας, φιλοδοξεί να γίνει αποδεκτή τόσο από τις χώρες “εξαγωγής”, όσο και από τις χώρες “εισαγωγής” ή “διαμετακομίσεως” (transit).

Η Σύμβαση του UNIDROIT έχει πολλά θετικά σημεία (υποχρεωτική επιστροφή κλεμμένων αγαθών, προϊόντα παράνομων ανασκαφών, μεγάλα διαστήματα παραγραφής, όροι για την αποζημίωση του κατόχου, εύρος πεδίου εφαρμογής, σεβασμός σε μεγάλο βαθμό της εθνικής νομοθεσίας, υπεροχή της πολιτιστικής σημασίας των πολιτιστικών αγαθών χωρίς αναφορά στην εμπορική αξία, ιδιαίτη μέριμνα για τα αγαθά δημοσίου χαρακτήρα). Έχει όμως και ορισμένα αρνητικά, όπως είναι η εμμονή στο χρονικό διάστημα απόλυτης παραγραφής και η καταβολή αποζημίωσης από το “θύμα” της κλοπής. Σε γενικές γραμμές τηρεί τις ισορροπίες και δεν έρχεται σε σύγκρουση με ουσιώδη κρατικά συμφέροντα ούτε των χωρών “εξαγωγής” ούτε των χωρών “εισαγωγής”.

¶ Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM)-ελληνικό Τμήμα του οποίου λειτουργεί στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του ‘80- υιοθέτησε στο Μπουένος Άιρες το 1986 **Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας των Μουσείων**, που έχει αδιαμφισβήτητη σημασία, αν και όχι δεσμευτική ισχύ. Σύμφωνα με αυτόν, αν ένα μουσείο κατέχει ένα πολιτιστικό αγαθό που διαπιστώθηκε ότι εξήλθε ή μεταβιβάστηκε κατά παράβαση των αρχών της Σύμβασης της Unesco του 1970 και το αιτούν κράτος αποδείξει ότι το αντικείμενο ανήκει στην πολιτιστική του κληρονομιά, το μουσείο οφείλει, εάν έχει τη νομική δυνατότητα, να δεσμευθεί να λάβει μέτρα για την επιστροφή του αγαθού στη χώρα προέλευσης.

¶ Στις 18 Αυγούστου **1999** στο Παρίσι η Γενική Διάσκεψη της Unesco κατήρτισε **προσχέδιο Σύμβασης για την προστασία της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς**. Το σκεπτικό για την κατάρτιση αυτής της διεθνούς Σύμβασης είναι ότι, όπως η χερσαία, έτσι και η υποθαλάσσια πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα αδιάσπαστο τμήμα της κοινής πανανθρώπινης κληρονομιάς και γι’ αυτό αξίζει ανάλογης προσοχής και διαχείρισης. Η Unesco έκρινε ότι είναι επιτακτική η ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την προστασία της υποθαλάσσιας πολιτιστικής κληρονομιάς,

καθώς οι σύγχρονες τεχνικές κατάδυσης την έχουν καταστήσει προσιτή σε όλους και επομένως επιρρεπή σε επίδοξους λαφυραγωγούς και “κυνηγούς θησαυρών”. Η χώρα μας στο σημείο αυτό έχει πρωτοπορήσει, καθώς ήδη από τον ΚΝ 5351/32 προστατεύεται η υποθαλάσσια πολιτιστική μας κληρονομιά.

Οι διεθνείς αυτές συμβάσεις δεν έχουν τόσο νομική δεσμευτική ισχύ όσο ηθικό δεσμευτικό χαρακτήρα και δε συνοδεύονται από κατάλληλη προσαρμογή του εθνικού δικαίου των κρατών που τις έχουν προσυπογράψει. Επιπλέον, παρουσιάζουν αρκετές ελλείψεις και αδυναμίες.

Άλλες διεθνείς πρωτοβουλίες στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η Unesco, εκτός των άλλων, ανέλαβε πρωτοβουλία για τη διαφύλαξη της **προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας (oral and intangible Heritage of Humanity)**. Όπως επισημάναμε σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας μας, ο όρος πολιτιστικό αγαθό δεν περιλαμβάνει μόνο τα εμπράγματα πολιτιστικά αγαθά-κινητά και ακίνητα-, αλλά και τα άυλα (γλώσσα, ιστορία, λαϊκή παράδοση, έθιμα, μουσική κλπ.). Μάλιστα, είναι προφανές ότι τα άυλα πολιτιστικά αγαθά είναι πιο ευάλωτα και πιο επιρρεπή στη φθοροποιό δύναμη του χρόνου, όπως ακριβώς ισχύει με τον προφορικό λόγο σε σύγκριση με τον γραπτό. (Σημαντικό είναι ότι και στο νέο αρχαιολογικό νόμο ρητά ορίζεται προστασία της προφορικής πολιτιστικής κληρονομιάς).

Γι' αυτό το λόγο, η Unesco σε συνεδρίασή της τον Οκτώβριο-Νοέμβριο του 1998 αποφάσισε να υλοποιήσει ένα σχέδιο για τη διάσωση, προστασία και αναβίωση των πολιτιστικών πεδίων ή μορφών πολιτιστικής έκφρασης που αναγορεύονται ως **“αριστουργήματα της προφορικής και άυλης πανανθρώπινης κληρονομιάς”**. **Πολιτιστικό πεδίο** (έτσι μετέφρασα τον όρο **“cultural space”**, που χρησιμοποιεί η Unesco) είναι μια έννοια που αναφέρεται σε μία τοποθεσία ή τοποθεσίες στις οποίες διαδραματίζεται μια μορφή παραδοσιακής ή λαϊκής πολιτιστικής έκφρασης σε τακτική βάση. Όπως είναι εύκολο να αντιληφθούμε, οι μέθοδοι που εφαρμόζονται για την προστασία της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς δεν ενδείκνυνται για την άυλη κληρονομιά. Αντίθετα, οι πιο πρόσφορες τεχνικές για τη διατήρηση της άυλης κληρονομιάς είναι οι ακόλουθες:

- 🎵 Η ηχογράφιση ή η βιντεοσκόπηση της κληρονομιάς.
- 🎵 Η ενίσχυση και ενθάρρυνση των προσώπων που σχετίζονται με την κληρονομιά αυτή για τη διάδοσή της στις νεότερες γενεές.

Στα πλαίσια αυτού του εγχειρήματος η Unesco κατήρτισε μια συλλογή παγκόσμιας παραδοσιακής μουσικής. Στη συλλογή αυτή περιλαμβάνονται και παραδοσιακά τραγούδια της πατρίδας μας.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η **INTERPOL** έχει δημιουργήσει CD-ROM που περιέχει βάση δεδομένων με πάνω από 14.000 κλεμμένα έργα τέχνης. Η βάση αυτή έχει καταρτιστεί με βάση τα στοιχεία που έχουν δώσει στην INTERPOL τα κράτη-μέλη της.

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Κοινοτικό Δίκαιο

Το όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης χωρίς σύνορα και περιορισμούς στη διακίνηση και κυκλοφορία του κεφαλαίου, των εργαζομένων, των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών θέτει στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς καίρια προβλήματα οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής φύσης, των οποίων η αποτελεσματική αντιμετώπιση είναι δυσχερής, ακόμη και στο νομικό πεδίο. Η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά προϋποθέτει τις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες, που μνημονεύθηκαν μόλις παραπάνω:

- ! **ελευθερία μετακίνησης προσώπων ως εργαζομένων**
- ! **ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων**
- ! **ελευθερία κυκλοφορίας υπηρεσιών**
- ! **ελευθερία κυκλοφορίας κεφαλαίου.**

Οι διατάξεις του τίτλου I του δεύτερου μέρους της Συνθήκης ΕΟΚ εισάγουν την εξάλειψη των εμποδίων στην ενδοκοινοτική κυκλοφορία των εμπορευμάτων, με την κατάργηση των δασμών, των ποσοτικών περιορισμών και των φορολογικών επιβαρύνσεων και μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος. Η δεύτερη ελευθερία (ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων) είναι αυτή που δημιουργεί προσκόμματα στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για να γίνουμε πιο σαφείς και συγκεκριμένοι, η επιταγή για την ανεμπόδιστη κυκλοφορία των πολιτιστικών αγαθών, ως εμπορευμάτων, μέσα στα όρια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας από τη μία πλευρά, και η επιταγή για την παραμονή τους στο εθνικό έδαφος του κράτους-

μέλους, ως πολύτιμων και αναντικατάστατων θησαυρών της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς από την άλλη, είναι δύο εντελώς αντίθετα και αντιφατικά πράγματα, που ο επιτυχής συγκερασμός τους είναι, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, εξαιρετικά δυσχερής. Προβάλλουν επιτακτικά ουσιώδη ερωτήματα, όπως:

ν Στην ενιαία εσωτερική αγορά θα υπαχθούν τα έργα τέχνης και γενικότερα τα πολιτιστικά αγαθά στην κατηγορία των εμπορευμάτων, οπότε θα ισχύσει και για αυτά η αρχή της ελεύθερης και απρόσκοπτης διακίνησής τους;

ν Μέχρι πού φτάνουν οι αρμοδιότητες των κρατών-μελών και πού ξεκινούν οι αρμοδιότητες των κοινοτικών αρχών στο πεδίο του πολιτισμού; Είναι εύλογο ότι οι συνέπειες της εσωτερικής αγοράς αφορούν στα κινητά πολιτιστικά αγαθά-τα οποία είναι είτε εξαρχής κινητά ή έγιναν κινητά μετά από διαμελισμό ακίνητου πολιτιστικού αγαθού.

ν Θα δικαιούνται τα κράτη-μέλη να εφαρμόζουν τις εθνικές τους νομοθεσίες για την προστασία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και, αν ναι, θα μπορούν να διασφαλίσουν την τήρησή της μετά την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μάλιστα καλείται να παίξει το ρόλο του μεσολαβητή, εξισορροπώντας και συμβιβάζοντας διαφορές και αντιτιθέμενα συμφέροντα κρατών-μελών με ποικίλες πολιτιστικές παραδόσεις και νοοτροπίες (λ.χ. χώρες “εισαγωγής” και χώρες “εξαγωγής” πολιτιστικών αγαθών), καθώς και με διαφορετικά συστήματα δικαίου.

Η λήψη μέτρων σε κοινοτικό επίπεδο στο πεδίο της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς κρίθηκε απαραίτητη, δεδομένου ότι αυτή δεν μπορεί να εξασφαλιστεί επαρκώς από τις υπάρχουσες σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις. Εξάλλου, οι Συμβάσεις αυτές δεν έχουν κυρωθεί από την πλειονότητα των κρατών-μελών της Κοινότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με στοιχεία έως τα τέλη του 1991, μόνο τέσσερα νότια κράτη-μέλη της Κοινότητας (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα) έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση της Unesco του 1970.

Για την προστασία λοιπόν των πολιτιστικών αγαθών και των εθνικών θησαυρών στο πλαίσιο της κοινής ευρωπαϊκής αγοράς εισήχθη στη Συνθήκη ΕΟΚ το **άρθρο 36**, το οποίο ορίζει τα εξής (το παραθέτουμε αυτούσιο, καθώς έχει εξέχουσα σημασία για τη στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο ζήτημα που εξετάζουμε): “Οι διατάξεις των άρθρων 30 έως και 34 δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους

περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων που δικαιολογούνται από

λόγους δημόσιας ηθικής, δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας...**προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία...**".

Το άρθρο λοιπόν αυτό εισάγει ορισμένες και συγκεκριμένες εξαιρέσεις στην προοπτική της ενιαίας αγοράς. Μεταξύ των εξαιρέσεων αυτών συγκαταλέγει και την προστασία της πολιτιστικής παρακαταθήκης των κρατών-μελών της Κοινότητας. Η εξαίρεση αυτή του άρθρου 36 δε θίγεται από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, καθόσον μάλιστα κατά την υπογραφή της υιοθετήθηκε γενική δήλωση για τα άρθρα 13 έως 19 περί εσωτερικής αγοράς, σύμφωνα με την οποία οι διατάξεις αυτές "δε θίγουν το δικαίωμα των κρατών-μελών να λαμβάνουν τα μέτρα που θεωρούν απαραίτητα ...για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου αρχαιοτήτων και έργων τέχνης". Με το άρθρο 36 λοιπόν διαφοροποιούνται τα πολιτιστικά αγαθά από τα κοινά εμπορεύματα.

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχει αποφανθεί ότι κάθε κράτος-μέλος είναι καταρχήν αρμόδιο να προσδιορίσει τους εθνικούς του θησαυρούς καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας, με κριτήρια τις δικές του παραδόσεις και αντιλήψεις και τα ιδιαίτερα συμφέροντά του. Η αρχή αυτή αναγνωρίζεται και από τη Επιτροπή και από το Συμβούλιο.

Με την ολοκλήρωση λοιπόν της ενιαίας, εσωτερικής αγοράς, τα κράτη-μέλη, αν και θα διατηρήσουν το δικαίωμα να λαμβάνουν μέτρα απαγόρευσης ή περιορισμού της εξόδου των εθνικών τους θησαυρών, δε θα μπορούν να ελέγχουν την τήρηση των μέτρων κατά τη διέλευση των εσωτερικών συνόρων. Ελλοχεύει, συνεπώς, ο κίνδυνος να διευκολυνθεί η παράνομη εξαγωγή εθνικών θησαυρών τόσο προς άλλα κράτη-μέλη όσο και, διαμέσου των τελευταίων, προς τρίτες χώρες, καθώς και η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών που προέρχονται από κλοπές ή λαθρανασκαφές.

Το πρώτο σημαντικό βήμα για τη λήψη μέτρων σχετικά με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε κοινοτικό επίπεδο συντελέστηκε το 1989, με την Ανακοίνωση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς το Συμβούλιο, η οποία είχε ως θέμα "την προστασία των εθνικών θησαυρών, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας στην προοπτική της κατάργησης των εσωτερικών συνόρων". Σύμφωνα με την ανακοίνωση αυτή, η Επιτροπή κρίνει ότι τα υφιστάμενα εθνικά μέτρα στον τομέα αυτόν δεν επαρκούν και είναι απαραίτητη η λήψη πρόσθετων

μέτρων, πάντα στα πλαίσια της αρχής της επικουρικότητας που τηρεί η Κοινότητα στο πολιτιστικό πεδίο.

Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) 3911/1992 του Συμβουλίου σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) 3911/1992 του Συμβουλίου σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών συστήθηκε, προκειμένου να θεσπιστούν μέτρα για την εξασφάλιση ομοιόμορφου προληπτικού ελέγχου των εξαγωγών πολιτιστικών αγαθών στα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας, ενόψει της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς (Ε.Ε.Λ. 395/2, 31-12-1992). Αν δεν ετίθετο αυτός ο έλεγχος, η κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της Κοινότητας θα είχε ως συνέπεια να μπορεί ένας εθνικός θησαυρός ο οποίος εξήχθη παράνομα από ένα κράτος-μέλος να προσκομιστεί στο τελωνείο ενός άλλου κράτους-μέλους, για να εξαχθεί στη συνέχεια εύκολα προς μια τρίτη χώρα εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ακολούθησε το 1993 η έκδοση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του **Κανονισμού 752/93** “περί διατάξεων εφαρμογής του Κανονισμού ΕΟΚ 3911/1992 του Συμβουλίου σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών”. Με τον δεύτερο αυτό Κανονισμό, που ουσιαστικά λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς τον 3911/1992, η Επιτροπή καθορίζει ένα υπόδειγμα εντύπου που υποχρεούνται να εκτυπώσουν τα κράτη-μέλη, προκειμένου να συμπληρώνεται από τον εκάστοτε αιτούντα για την άδεια εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών. Το Ελληνικό Δίκαιο προσαρμόστηκε στις διατάξεις του Κανονισμού με την έκδοση του Προεδρικού Διατάγματος ΠΔ 423/95. Σκοπός του εν λόγω Προεδρικού Διατάγματος είναι, όπως ορίζει το πρώτο άρθρο του, η λήψη μέτρων για την εφαρμογή των Κανονισμών 3911/1992 και 752/93.

Η Οδηγία 93/7/ΕΟΚ για την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους-μέλους

Η Οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου για την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους-μέλους εκδόθηκε, σύμφωνα με την εκτίμηση του Συμβουλίου, προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή ένα σύστημα που θα επιτρέπει και θα διευκολύνει τα κράτη-

μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιτυγχάνουν την επιστροφή στο έδαφός τους των πολιτιστικών αγαθών που χαρακτηρίζονται ως εθνικοί θησαυροί κατά την έννοια που ορίζει το άρθρο 36 της Συνθήκης ΕΟΚ και που εξήλθαν από το έδαφός της κατά παράβαση του Κανονισμού (ΕΟΚ) 3911/1992 ή δεν επεστράφησαν μετά την παρέλευση της προθεσμίας για μια νόμιμη προσωρινή απομάκρυνση. Η εν λόγω Οδηγία λοιπόν και ο Κανονισμός 3911/1992 αλληλοσυμπληρώνονται με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με άλλα λόγια, ο Κανονισμός δρα προληπτικά, ώστε να μην εξαχθούν παράνομα τα πολιτιστικά αγαθά, ενώ η Οδηγία λειτουργεί κατασταλτικά, με την έννοια, αν τελικά δεν εμποδισθεί η παράνομη εξαγωγή, να υπάρχει μηχανισμός που θα εξασφαλίζει την επιστροφή στον τόπο καταγωγής τους.

Η εν λόγω οδηγία ισχύει μόνο για πολιτιστικά αγαθά που απομακρύνθηκαν παράνομα την 1^η Ιανουαρίου 1993 και έπειτα (άρθρο 13), δεν έχει δηλαδή αναδρομική ισχύ (ούτε στη Σύμβαση της Unesco το 1970 υπάρχει αναδρομική ισχύς). Ωστόσο, τα κράτη-μέλη έχουν τη διακριτική ευχέρεια να αναγνωρίσουν την αναδρομικότητα για την επιστροφή πολιτιστικών τους αγαθών –μονομερώς βέβαια, χωρίς να μπορούν δηλαδή να απαιτήσουν αμοιβαιότητα σε αυτό από τα άλλα κράτη-μέλη- (άρθρο 10).

Η Οδηγία συνοδεύεται από παράρτημα-ίδιο με εκείνο του Κανονισμού 3911/92-, το οποίο περιλαμβάνει 14 κατηγορίες προστατευτέων πολιτιστικών αγαθών (αρχαιολογικά αντικείμενα, ζωγραφικοί πίνακες, έργα χαρακτικής, βιβλία, φωτογραφίες κλπ.). Τα κριτήρια χαρακτηρισμού ενός έργου ως πολιτιστικού αγαθού, κριτήρια που ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία, είναι η ηλικία (άνω των 100, 75 ή 50 ετών, ανάλογα με την περίπτωση), σε συνδυασμό με την ελάχιστη χρηματική αξία (από 0 ευρώ για αγαθά που θεωρούνται πολιτιστικά αγαθά, έστω και αν η υλική τους αξία είναι αμελητέα ή και μηδαμινή, έως 150.000 ευρώ). Ο καθορισμός των κατηγοριών έγινε με πρότυπο τη Σύμβαση της Unesco του 1970, τη δασμολογική ονοματολογία και τις γνώμες ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων. Το παράρτημα κρίθηκε αναγκαίο, προκειμένου να υπάρχει ένα κοινό πεδίο πολιτιστικών αγαθών που θα προστατεύονται από την Κοινότητα, αφού τα κράτη-μέλη δεν έχουν αναγνωρίσει αμοιβαία τους εθνικούς τους θησαυρούς. Το παράρτημα αποτελεί το κοινό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 93/7 και του Κανονισμού 3911/92 και σε τελική ανάλυση συνιστά τον συνδετικό κρίκο μεταξύ τους.

Η Οδηγία 93/7 τροποποιήθηκε εν μέρει-συγκεκριμένα το άρθρο1-με την **Οδηγία 96/100/ΕΟΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Με το **Προεδρικό Διάταγμα υπ’ αριθ. 133 του 1998** ενσωματώθηκαν οι δύο ανωτέρω Οδηγίες στην ελληνική έννομη τάξη. Ως αρμόδια κεντρική αρχή για την εφαρμογή του παρόντος προεδρικού διατάγματος ορίζεται από το άρθρο 3 το Τμήμα Μουσείων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού. Αρμόδιο δικαστήριο στη χώρα μας για την εκδίκαση αγωγών με αίτημα την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο, που δικάζει κατά την τακτική διαδικασία (άρθρο 4 παράγραφος 1 ΠΔ 133).

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο

Δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Τουρισμός-Πολιτισμός”

Η άποψη της χαμηλής χρηματοδότησης στον τομέα του πολιτισμού και δι στην ανάδειξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς φαίνεται να αλλάζει με την έγκριση του Επιχειρησιακού Προγράμματος “Τουρισμός–Πολιτισμός” (1995) στο Δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και η πολιτιστική δαπάνη αντιμετωπίζεται πλέον “ως σημαντική βασική επένδυση με πολλαπλά άμεσα ή έμμεσα κοινωνικά, οικονομικά και εθνικά οφέλη”.

(Οι κοινοτικές παρεμβάσεις πολιτιστικής σημασίας στο Α΄ ΚΠΣ είχαν τοπικό και αποσπασματικό χαρακτήρα). Το Ε.Π. “Τουρισμός–Πολιτισμός” αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια διαμόρφωσης μιας συγχρηματοδοτούμενης από την Ευρωπαϊκή Ένωση διαρθρωτικής παρέμβασης στον τομέα του πολιτισμού σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, ο Πολιτισμός εδώ δεν αποτέλεσε αυτόνομο επιχειρησιακό πρόγραμμα, αλλά αντιμετωπίστηκε ως μία από τις συνιστώσες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Ένας από τους επιχειρησιακούς στόχους του εν λόγω προγράμματος ήταν η προστασία, συντήρηση, ανάδειξη και αξιοποίηση των μνημείων και καλλιτεχνικών επιτευγμάτων του αρχαίου, βυζαντινού και νεότερου ελληνικού πολιτισμού. Τα μέτρα που προάγουν την πολιτιστική κληρονομιά στο Ε.Π. αυτό εντάσσονται στο Υποπρόγραμμα 2: Πολιτισμός και είναι τα ακόλουθα:

Το Μέτρο 2.1: Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας. Η εφαρμογή του μέτρου αυτού επιδιώκει ειδικότερα την επέκταση των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας και τη σύνδεση μεταξύ τους μέσω δικτύων πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων (περιοχές Ακρόπολης, Αρχαίας Αγοράς, Λόφος Φιλοπάππου, Ρωμαϊκής Αγοράς, Ολυμπείο). Το μέτρο αποβλέπει επίσης στην ανάπλαση περιοχών-συνόλων Ψυρρή, Θησείου, Αναφιώτικων με πολεοδομικές ρυθμίσεις και κίνητρα, στην επισκευή νεοκλασικών και άλλων κτηρίων του

Υπουργείου Πολιτισμού και στην ανάδειξη μνημείων κάθε κατηγορίας και χρονολογίας και προβολή της ιστορικής συνέχειας.

Το Μέτρο 2.1 συμβάλλει σε αξιόλογο βαθμό στην προστασία της πολύτιμης πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο χώρο των Αθηνών. Κι αυτό γιατί αφ' ενός η σωστή υλοποίησή του θα αναβαθμίσει τους προαναφερθέντες αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία συντηρώντας τα και αυξάνοντας τη διδακτική και αισθητική τους αξία. Αφ' ετέρου με το μέτρο αυτό αναβαθμίζονται περιοχές σε ευρύτερες ζώνες του ευρύτερου περιβάλλοντος των Αρχαιολογικών Χώρων, ώστε να δημιουργηθεί ένας αναβαθμισμένος ενδιάμεσος χώρος μεταξύ των περιοχών της ενοποίησης και του πολεοδομικού ιστού της πόλης. Κατά συνέπεια, το μέτρο αυτό εντάσσεται στο πνεύμα της ολοκληρωμένης προστασίας των μνημείων, στην οποία έχουμε νωρίτερα αναφερθεί, και στην προστασία των μνημείων σε συνάφεια με το ευρύτερο περιβάλλον τους. Το μέτρο κόστισε **23.707** χιλιάδες ευρώ και είχε απορρόφηση 57%⁴².

☞ Το Μέτρο 2.2 Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων αποσκοπεί, εκτός των άλλων, στη δημιουργία της απαραίτητης τεχνικής υποδομής για την αξιοποίηση της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς περιφερειακών ελληνικών πόλεων, εκτός της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Το μέτρο στοίχισε **15.035** χιλιάδες ευρώ και είχε απορρόφηση 59,5 %.

☞ Το Μέτρο 2.3: Νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Η υλοποίηση του μέτρου αυτού συνάντησε πολλές δυσκολίες και γι' αυτό το λόγο, το μέτρο αφαιρέθηκε από το Ε.Π.

☞ Το Μέτρο 2.4: Μουσεία. Το μέτρο αυτό περιλαμβάνει πλήρεις σύγχρονες εγκαταστάσεις διαφύλαξης εκθεμάτων, οργάνωση σύγχρονων μουσειακών χώρων και συντήρηση και αποκατάσταση εκθεμάτων. Το μέτρο στοίχισε **38** χιλιάδες ευρώ και είχε απορρόφηση 77%.

☞ Το Μέτρο 2.5: Αναστήλωση και ανάδειξη μνημείων και συνόλων. Το μέτρο στοίχισε **55.193** χιλιάδες ευρώ και είχε απορρόφηση 73,6%.

☞ Το Μέτρο 2.6: Κτηματολόγιο και Αρχείο Μνημείων. Το μέτρο αυτό επίσης αφαιρέθηκε.

Η Προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Τρίτο Κοινοτικό

Πλαίσιο Στήριξης.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Πολιτισμός” του Γ΄ ΚΠΣ

Στο Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ο πολιτισμός αποτελεί, επιτέλους, ένα αυτόνομο επιχειρησιακό πρόγραμμα. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Πολιτισμός” (2000-2006) αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά και θεμελιώδη μέσα παρέμβασης που προτίθεται να εφαρμόσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στην Ελλάδα, όσον αφορά στον τομέα του πολιτισμού. Αποτελεί στην πραγματικότητα τον κορμό της Συνολικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής που έχει διαμορφώσει και θα υλοποιήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006 στο πολιτιστικό πεδίο. Δηλαδή, παράλληλα με το πρόγραμμα αυτό, θα τεθούν σε εφαρμογή και άλλα έργα και ενέργειες, που αφορούν στον πολιτισμό και θα ενταχθούν στα Περιφερειακά Προγράμματα, στα Επιχειρησιακά Προγράμματα “Επαγγελματική Κατάρτιση και Απασχόληση” και “Κοινωνία της Πληροφορίας”, στην Κοινοτική Πρωτοβουλία INTERREG, στο Ταμείο Συνοχής καθώς και στα ανταγωνιστικά Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά την επισκόπηση του Προγράμματος “Πολιτισμός” καθίσταται σαφές ότι το Υπουργείο Πολιτισμού προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα, αφ’ ενός στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σε μια προσπάθεια να καλυφθούν οι αδυναμίες και τα κενά που υφίστανται, αφ’ ετέρου δε αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για νέες δράσεις και γεγονότα.

Η συλλογιστική του νέου Επιχειρησιακού Προγράμματος είναι να διευρυνθεί ο τομέας του Πολιτισμού τόσο **ποσοτικά**, με την αύξηση των διαθέσιμων πόρων από το Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006 και από εθνικές δαπάνες, όσο και **ποιοτικά**, με την επέκταση του φάσματος των έργων σε νέες κατηγορίες δράσεων. Αν ευοδωθούν τα, αναμφισβήτητα, φιλόδοξα αυτά σχέδια, θα διευρυνθούν οι αναπτυξιακές δυνατότητες του πολιτισμού. Η διαμόρφωση των στόχων και της στρατηγικής στο πεδίο του πολιτισμού στην περίοδο αυτή οριοθετείται από το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η χώρα μας στη διεθνή σκηνή στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών που έχει αναπτύξει, από τις καινούριες και διευρυμένες δυνατότητες που οι τεχνολογικές εξελίξεις παρέχουν και στον τομέα αυτόν, από τις συσσωρευμένες ανάγκες που υπάρχουν και από τις παρεμβάσεις που έχουν

δρομολογηθεί στο πλαίσιο των εθνικών και συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Ο Πολιτισμός οφείλει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που θέτουν τα κορυφαία γεγονότα της τρέχουσας τετραετίας, δηλαδή η Πολιτιστική Ολυμπιάδα (2000-2004), και οι Ολυμπιακοί Αγώνες που θα διοργανώσει η Αθήνα το 2004.

Το Μέτρο προβλέπεται ότι θα απορροφήσει 58 δις δραχμές ή **164,306 εκατομμύρια ευρώ**.

Ενδεικτικό Σχέδιο Χρηματοδότησης ανά Μέτρο του Ε.Π. “Πολιτισμός”

Στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε εποπτικά το ενδεικτικό σχέδιο χρηματοδότησης για το Πρόγραμμα συνολικά και για κάθε Μέτρο χωριστά:

ΜΕΤΡΟ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΥΡΩ
1. Μουσεία	169.972
2. Προστασία & Ανάδειξη Μνημείων & Συνόλων	164.306
ΣΥΝΟΛΟ 1^{ΟΥ} ΛΕΟΝΑ: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	334.278
3. Ενίσχυση Υποδομών & Θεσμών Σύγχρονου πολιτισμού	99.150
4. Μητροπολιτικά Συνεδριακά & Πολιτιστικά Κέντρα	107.649
ΣΥΝΟΛΟ 2^{ΟΥ} ΛΕΟΝΑ: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	206.799
5. Οργάνωση, Διαχείριση, Παρακολούθηση Υλοποίησης- Αξιολόγηση Αποτελεσμάτων του Προγράμματος	11.331
: ΟΡΓΑΝΩΣΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ	11.331
ΣΥΝΟΛΟ	552.408

Όσον αφορά στη χρηματοδότηση του πολιτισμού στα αντίστοιχα Επιχειρησιακά Προγράμματα των Β΄ & Γ΄ ΚΠΣ, διαπιστώνουμε την αισθητή υπεροχή (**552 εκατομμύρια ευρώ**) του Ε.Π. “Πολιτισμός” του Γ΄ ΚΠΣ έναντι του Ε.Π. “Τουρισμός-Πολιτισμός” του Β΄ ΚΠΣ (**208 εκατομμύρια ευρώ**), πράγμα που ισχύει και σε επίπεδο Μέτρου.

Συμπεράσματα-Προτάσεις εφαρμογής και ανασχεδιασμού.

Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών είναι αναμφίβολα μία επιτακτική ανάγκη, για τον πρόσθετο λόγο ότι το διεθνές εμπόριο και λαθρεμπόριο έργων τέχνης γνωρίζει μεγάλη άνθηση κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι ολοένα αυξανόμενοι κίνδυνοι που απειλούν τα πολιτιστικά αγαθά, κινητά και ακίνητα, ώθησαν την τελευταία πενήνταετία διεθνείς οργανισμούς, όπως την Unesco και το Συμβούλιο της Ευρώπης, να πάρουν πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του προβλήματος σε διεθνές επίπεδο. Αποτέλεσμα αυτών των κινητοποιήσεων ήταν η σύναψη διεθνών συμβάσεων για την αντιμετώπιση επιμέρους θεμάτων της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Όμως, η αληθινή βαρύτητα των συμβάσεων αυτών δεν είναι μεγάλη, καθώς τις έχουν υιοθετήσει, κατά το πλείστον, οι χώρες “εξαγωγής” πολιτιστικών αγαθών. Γενικά, έχει παρατηρηθεί ότι τα κράτη διακρίνονται από μία εσωστρέφεια στο θέμα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και μια εμμονή στις εθνικές τους νομοθεσίες για το θέμα. Αν δεν γίνουν όμως αποδεκτές οι διεθνείς συνθήκες από την πλειονότητα των κρατών της γης και δὴ από τα κράτη “εισαγωγής”, όπου εδρεύουν αυτοί που κινούν τα νήματα του λαθρεμπορίου έργων τέχνης, θα περιοριστούν σε έναν ρόλο διακηρυκτικό και διακοσμητικό. Η χώρα μας, ως κατ’ εξοχήν χώρα “εξαγωγής”, έχει κυρώσει τις διεθνείς συμβάσεις και τις εφαρμόζει. Γενικά, η χώρα μας προσπαθεί να συμβαδίζει με τις διεθνείς εξελίξεις στο θέμα της προστασίας και να αναπροσαρμόζει αυτές σύμφωνα με τα ελληνικά δεδομένα στον τομέα της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών.

Όσον αφορά στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών στην ελληνική έννομη τάξη, ίσχυε εδώ και 70 σχεδόν έτη η ίδια αρχαιολογική νομοθεσία, που αποτελούσε έναν από τους πλέον μακροβιότερους νόμους στην ιστορία του νέου Ελληνικού Κράτους.

Το σοβαρότερο πρόβλημα της αρχαιολογικής μας νομοθεσίας ήταν η προσκόλλησή της στην προστασία των αρχαίων, εκφράζοντας έτσι μια παρωχημένη

αντίληψη για τον προσδιορισμό του πολιτιστικού αγαθού και των εθνικών θησαυρών. Στον ισχύοντα αρχαιολογικό νόμο το κράτος έχει απόλυτη κυριότητα επί των αρχαιοτήτων. Η συγκεκριμένη πολιτική ίσως χρήζει επαναπροσδιορισμού, αφ' ενός για να ενισχυθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία στην προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς και αφ' ετέρου για να περιορισθεί η καταστρατήγηση του νόμου και η αρχαιοκαπηλία. Παρόλα αυτά, ο νέος αρχαιολογικός νόμος διατηρεί την απόλυτη κυριότητα του κράτους επί των αρχαίων και θέτει αυστηρούς όρους για την ιδιότητα του συλλέκτη. Συνεχίζει δηλαδή την αντίληψη του ισχύοντος αρχαιολογικού νόμου και θέτει εμπόδια στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Ούτως ή άλλως όμως, η κωδικοποίηση της αρχαιολογικής μας νομοθεσίας σε ένα νέο νομοθέτημα ήταν ήδη εδώ και καιρό μία εκκρεμότητα που έπρεπε να ρυθμιστεί. Άλλωστε, η εγκατάλειψη της έννοιας των ακρήστων αρχαίων στο νέο νομοσχέδιο είναι θετικό βήμα, όπως άλλωστε και η αποσαφήνιση του χρονολογικού ορίου, βάσει του οποίου ένα αγαθό χαρακτηρίζεται αρχαίο.

Η προστασία των νεότερων πολιτιστικών αγαθών, επίσης, στο εθνικό μας δίκαιο ήταν ανεπαρκής μέχρι την φήφιση του ισχύοντος-νέου αρχαιολογικού νόμου. Τα νομοθετικά μέτρα ενάντια στην παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών ήταν εντελώς ανεπαρκή, τόσο λόγω της ατελούς περιγραφής των παραβάσεων, όσο και του χαμηλού ύψους των προβλεπόμενων ποινών (Ένα θετικό σημείο του νέου αρχαιολογικού νόμου είναι η εισαγωγή αυστηρών κυρώσεων για τους παραβάτες). Επιπλέον, η ασφάλεια και φύλαξη των αγαθών είναι πλημμελής. Άλλωστε, τα διάφορα μέτρα καταναγκασμού δεν συνοδεύονται από φορολογικά κίνητρα, όπως συμβαίνει σε ξένες νομοθεσίες. Υπάρχει η ανάγκη για βελτίωση των μεθόδων εντοπισμού των παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών, καθώς και των μεθόδων πληροφόρησης μεταξύ των διοικητικών οργάνων.

Γι' αυτό το λόγο, θα πρέπει να καταρτιστούν μητρώα εθνικών θησαυρών. Με τα μητρώα αυτά θα ήταν εύκολα αναγνωρίσιμη η ταυτότητα της ανακαλυφθέντος αγαθού και έτσι πιο εύκολη και η απόδοσή του. Η προαιρετική εισαγωγή της από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δελτίου στοιχείων κάθε πολιτιστικού έργου, ώστε ο επίδοξος αγοραστής να είναι σίγουρος ότι το εν λόγω αγαθό δεν είναι κλεμμένο, θα ήταν ένα θετικό βήμα. Δυστυχώς, η απογραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα δεν γίνεται με ενιαίες και σύγχρονες μεθόδους, η καταγραφή των αντικειμένων που φυλάσσονται στις αποθήκες των

μουσείων και στις ιδιωτικές κατοικίες είναι ελλιπέστατη, ενώ τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών δε δημοσιεύονται εγκαίρως.

Όσον αφορά στα ακίνητα πολιτιστικά μνημεία, αυτά πρέπει να διέπονται από ειδικό καθεστώς προστασίας και διαχείρισης. Παλαιότερα, επικρατούσε η αντίληψη ότι τα μνημεία και οι ιστορικές περιοχές-οικισμοί πρέπει να τελούν υπό καθεστώς απόλυτης προστασίας, αποκλείοντας έτσι κάθε ανθρώπινη παρέμβαση και επέμβαση. Αυτού του είδους η προστασία κατέληγε να είναι, σε τελική ανάλυση, αρνητική προστασία. Ευτυχώς για τα ίδια τα μνημεία, έγινε σαφές με την πάροδο του χρόνου ότι η απομόνωσή τους όχι μόνο δεν εξασφαλίζει τη διατήρηση των πολιτιστικών, ιστορικών κλπ. χαρακτηριστικών τους, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να επιφέρει και τα αντίθετα αποτελέσματα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη διαφοροποίηση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, οδήγησε στην εγκατάλειψη της ιδέας της απόλυτης-αρνητικής προστασίας και στη μετάβαση στο μοντέλο της ενσωμάτωσης των προστατευόμενων μνημείων και περιοχών στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο. Η νέα αντίληψη που σήμερα κυριαρχεί εντάσσει τα προστατευόμενα μνημεία και περιοχές στη στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη, η οποία στηρίζεται στα οφέλη που μπορούν να προκύψουν για την κοινωνία από την ορθολογική διαχείριση των προστατευόμενων μνημείων, δηλαδή του συνόλου των απαραίτητων ενεργειών και μέτρων για τη προστασία, ανάδειξη και λειτουργία τους. Η εκτίμησή μας προς τα μνημεία, την αρχιτεκτονική κληρονομιά εν γένει, έχει μεταβληθεί θεαματικά προς το καλύτερο και έχουν γίνει στην Ελλάδα πολλά βήματα προς την κατεύθυνση της προστασίας, της αποκατάστασης και της επαναχρησιμοποίησης. Συγχρόνως όμως, εξακολουθούν να υφίστανται οι κίνδυνοι φθοράς –ή και εντείνονται πολλές φορές-, καθώς η οικονομική ανάπτυξη, η πληθυσμιακή έκρηξη, η εκβιομηχάνιση και ο τουρισμός από τη μία και, από την άλλη, ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός είναι διαδικασίες που συγκρούονται μεταξύ τους παρά συντίθενται.

Στις μέρες μας επίσης, η έννοια του μνημείου έχει διευρυνθεί και έχει πλέον καθιερωθεί η έννοια του μνημειακού ή ιστορικού συνόλου, όχι ως συνόλου επιμέρους μνημείων αλλά ως σύνθεση από επί μέρους διαφορετικά στοιχεία που συνολικά προστατεύουν και έτσι διατηρούν και το μέγιστο της αξίας τους. Είναι σαφές ότι οσοδήποτε ενδιαφέρον κι αν είναι το κάθε κτίριο χωριστά, η μεγάλη σημασία αποκτάται από τα ενιαία οικιστικά σύνολα, που, ως τέτοια, επιτελούν μία ή περισσότερες λειτουργίες. Αντίθετα, είναι δυνατό το καθένα από τα στοιχεία του

συνόλου να μην δημιουργεί προϋποθέσεις για την προστασία του, αν ξεκομμένο από τα υπόλοιπα βρεθεί σε ένα διαφορετικό περιβάλλον.

=====